

*Л.Є. Калюжна,
аспірантка
(Академія адвокатури України)
(Науковий керівник доцент В.І.Бояров)*

Особливості підготовки та проведення судових експертиз за результатами відтворення обстановки та обставин події

Ключові слова: *слідчі дії, перевірка показань на місці, судові експертизи.*

Перевірка показань підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, потерпілого та свідка на місці події є безперечним засобом забезпечення об'єктивності, повноти і всебічності як розслідування, так і судового слідства, гарантом від необгрунтованого обвинувачення.

Перевірка показань учасників кримінального судочинства проводиться різними способами. Це може бути і співставлення з доказами, які вже є у справі, або шляхом проведення деяких слідчих дій – очних ставок, допитів, обшуків та ін. Якщо ж показання, які підлягають перевірці, мають безпосереднє відношення до окремого визначеного місця, то основною “перевірочною” слідчою дією буде перевірка цих показань саме на місці.

Відповідно до чинного КПК України зазначена слідча дія проводиться в рамках відтворення обстановки та обставин події – слідчої дії, яка передбачена ст. 194 КПК України. Вона полягає в тому, що на місці скоєння злочину або якоїсь події, яка має безпосереднє відношення до події, що розслідується, підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий вказує, де і що трапилося. Закон визначає, що ця слідча дія проводиться з метою перевірки і уточнення результатів допиту. Тобто передбачається, що цій слідчій дії передуює допит, а її результатом повинна бути відповідь на запитання:

чи відповідають показання особи фактичній обстановці, а також обставинам, які достовірно встановлені іншими способами.

Проведення перевірки показань на місці надає слідству можливість отримання більш високого рівня знань про обставини злочину. І ми вважаємо, що сутність перевірки показань на місці полягає, насамперед, в уточненні, конкретизації, деталізації часу, місця, способу вчинення злочину та інших обставин, що мають значення для розслідування, а також перевірці відповідності інформації про подію, що досліджується, тій інформації, якою володіє слідчий [3, 118].

Якщо проаналізувати наукові погляди щодо цієї слідчої дії та слідчу практику, то можна дійти висновку, що до основних завдань, які вирішуються проведенням перевірки показань на місці, можна віднести: показ особою місць, пов'язаних з певною подією; виявлення нових доказів; виявлення предметів, що мають значення для справи, про місцезнаходження яких особа повідомляла раніше; виявлення місць події, про які слідчому раніше не було відомо; встановлення шляху, яким особа потрапила на місце події та потім залишила його; виявлення слідів злочину чи речових доказів, місцезнаходження яких не було відомо слідчому; встановлення потерпілих, свідків, підозрюваних та обвинувачених, раніше

не відомих слідчому; встановлення причетності підозрюваного, обвинуваченого до інших злочинів, про які слідчому відомо, але злочинці не встановлені; встановлення чи уточнення окремих обставин, пов'язаних із діями особи на місці події чи в інших місцях (коли ці обставини слідчому не зрозумілі, а іншими способами їх встановити та уточнити неможливо); встановлення дійсної обстановки місця події в момент здійснення на ньому відповідних дій; встановлення обізнаності особи стосовно місця події; встановлення обізнаності допитаних осіб відносно дійсних обставин події чи дій, учасниками чи очевидцями яких вони були [2; 5; 7].

М.В. Салтєвський пропонує класифікувати види перевірки показань на місці залежно від завдань, які вирішуються в ході даної слідчої дії: уточнення окремих обставин (де, коли і хто перебував, звідки і хто з'явився та ін.); пошук ще не знайдених слідів події, які повинні існувати; "випробування на обізнаність", тобто перевірка на знання про подію, обстановку та ін.; перевірка об'єктивних суперечностей, які виникли під час допиту двох і більше осіб [6, 282].

Треба зазначити, що інколи підстав для проведення перевірки немає, але її проводять з метою "закріплення" зізнання підозрюваного (обвинуваченого). За таких обставин це фактично буде повторний допит – лише не в кабінеті слідчого – і ніякого доказового значення він практично не має [4, 439–440].

Слідчий після допиту підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, встановлює обставини, що свідчать про необхідність проведення перевірки показань на місці і проводить дану дію відразу після допиту, в ситуації: якщо виникають сумніви про причетність даної особи до розслідуваної події; якщо можуть зникнути сліди злочину, які не були виявлені раніше, а також предмети і знаряддя злочину, залишені, загублені або викинуті на місці злочину чи іншому місці; якщо в показаннях особи є відомості про вчинення нею інших злочинів, місце вчинення яких вона не пам'ятає [2, 66].

Достатньо поширена зазначена слідча дія під час розслідування кримінальних справ про насильницькі злочини (в першу чергу – про вбивства та спричинення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості).

За традиційною схемою, перевірка показань на місці під час розслідування справ зазначеної категорії проводиться наступним чином: по-перше, здійснюється показ особою місця та об'єктів, які знаходяться на ньому, що пов'язані з подією злочину; по-друге, зазначена особа дає свідчення стосовно механізму та особливостей заподіяння ушкоджень потерпілому; по-третє, їй пропонується продемонструвати дії, які вчинені стосовно потерпілого (в тому числі із застосуванням відповідної зброї); по-четверте, слідчий співставляє отримані дані з обстановкою на місці події та інформацією, яка міститься в матеріалах справи.

Найбільш поширеними і найбільш результативними при цьому можна визнати судові експертизи, які проводяться за результатами проведення відтворення обстановки та обставин події.

Можна визначити перелік таких слідчих ситуацій, коли виникає потреба у проведенні за результатами цієї слідчої дії судової експертизи.

По-перше, це ситуації, коли підозрюваний (обвинувачений) дає пояснення щодо механізму та особливостей спричинення пошкоджень потерпілим або уточнює свої показання.

Зокрема, під час проведення перевірки показань на місці особа, чий показання перевіряються, уточнює свої показання, але вони залишаються такими, що не відповідають повністю або частково іншим матеріалам справи. Наприклад, щодо механізму та локалізації тілесних ушкоджень на тілі потерпілого – коли механізм спричинення та кількість поранень на тілі потерпілого не відповідає показанням підозрюваного. Сумніви, які з'являються у слідчого, можна усунути саме у разі проведення судової експертизи. Для цього до участі у відтворенні обстановки та обставин події запрошується судово-медичний експерт (він залучається до участі у слідчій дії як спеціаліст) або

до постанови про призначення експертизи додаються процесуальні документи, які складаються за результатами проведення перевірки показань на місці (протокол слідчої дії, схеми, плани, фотознімки та відеозапис). В постанові про призначення судово-медичної експертизи (частіше за все це додаткова експертиза) слідчий ставить експерту основне питання: “Чи могли тілесні ушкодження на тілі потерпілого Х. утворитися за обставин і за умов, на які підозрюваний У. показав під час відтворення обстановки та обставин події?”

По-друге, це ситуації, коли під час перевірки показань на місці за участю підозрюваного (обвинуваченого), де він здійснює показ певних об’єктів, пов’язаних з подією злочину, або коли слідчому не відомо місце злочину (наприклад, справа порушена у зв’язку із зникненням потерпілого).

Це можуть бути речі, які належали підозрюваному; зброя, одяг, сліди крові, запаху, взуття, відбитки пальців рук на речах та ін. або речі потерпілих осіб, трупі жертв злочину, зняття злочину та ін.

Після їх знаходження, вони оглядаються з описанням розмірів, форми та інших індивідуальних особливостей, проводиться їх пакування та вилучення. Ця процесуальна дія відображається в протоколі відтворення обстановки та обставин події або в протоколі огляду місця події, якщо він проводиться окремо (особливо у ситуаціях, коли про місце події слідству не було відомо).

Проведення дослідження зазначених речей може призвести до отримання доказової інформації про наявність на них слідів, які належали підозрюваному або потерпілим. На зброї можна знайти сліди рук підозрюваного, крові потерпілого і отримати підтвердження, що саме цим, наприклад, ножем був вбитий потерпілий. Це можуть бути дактилоскопічна експертиза, експертиза слідів ніг та взуття, холодної зброї та ін.

Саме за рахунок цього, в першу чергу, слідство отримує інформацію, яка свідчить про злочинну обізнаність підозрюваного (обвинуваченого).

Так, у справі про вбивство в березні 2005 р. в Києві колишнього народного депутата України Б. підозрюваний під час перевірки показань на місці вказав місця засідки, маршрути спостереження; місце, де був залишений пістолет. В результаті в одному з каналів Дніпра в Києві, в місці, на яке вказав підозрюваний, був знайдений саморобний пістолет. Судово-балістична експертиза підтвердила, що саме з цього пістолета вбито потерпілого. Все це дало підстави для висновку про злочинну обізнаність цього підсудного і потім покладено в основу вироку, за яким винні у вбивстві засуджені до позбавлення волі [1].

Це також може бути судово-психологічна експертиза. Необхідність в її проведенні виникає не завжди, а найчастіше у разі, коли є суттєві сумніви в правдивості показань особи на місці або коли вона на якомусь етапі досудового слідства відмовляється від своїх показань з мотивів, наприклад, застосування незаконних методів слідства стосовно неї. Саме тоді, крім допиту понятих та інших учасників слідчої дії, виникає потреба в проведенні судово-психологічної експертизи. Ця судова експертиза проводиться з метою визначення індивідуально-психологічних особливостей процесу відтворення обвинуваченим або іншим учасником кримінального судочинства показань, і в процесі якої вирішується питання щодо психологічної характеристики комунікативної діяльності конкретної особи під час проведення слідчої дії, а також щодо наявності в її поведінці психологічних особливостей, які дають підставу для визначення самостійного або несамостійного (в умовах психологічної залежності) відтворення відповідних дій.

Судові експертизи, які призначаються за результатами перевірки показань на місці під час розслідування справ про насильницькі злочини надають важливі докази та підтверджують причетність осіб до вчинення злочинів або викривають осіб, які дають неправдиві або неповні показання, і є важливою умовою успішного розслідування тяжких злочинів.

Список літератури:

1. Архів Апеляційного суду м. Києва за 2006 р. // Матеріали кримінальної справи № 1-16/06.
2. **Заяць Д.Д.** Ситуаційний підхід до тактики перевірки показань на місці. Дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2004. – 222 с.
3. **Калюжна Л.Є.** До питання про сутність, завдання та мету перевірки показань на місці // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – Вип. 10. – С. 116-118.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Малярєнка, В.Г. Гончарєнка – Вид. четверте, перероблене та доповнене – К.:Юрисконсульт, КНТ. – 2007. – 896 с.
5. **Леви А.А., Пичкалева Г.И., Селиванов Н.А.** Получение и проверка показаний следователем: Справочник. – М.: Юрид. лит., 1987. – 108 с.
6. **Салтєвский М.В.** Тактические и организационные основы производства следственных действий для получения информации от людей // Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе сред. юрид. образования): Учебник. – К.: НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1987. – С. 255–279.
7. **Хлынецов М.Н.** Проверка показаний на месте / Под ред. Д.П. Рассейкина. – Саратов: Изд-во “Коммунист”, 1971. – 120 с.

РЕЗЮМЕ

В статье автор рассматривает особенности подготовки и проведения судебных экспертиз, которые назначаются по результатам проведения проверки показаний на месте.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального процесу та криміналістики*

Подано 23.05.08